

Andrzej Lasota

O zbieżności do zera całek oscylujących równania różniczkowego zwyczajnego rzędu drugiego

Będziemy rozważali równanie różniczkowe

$$(1) \quad u'' = f(t, u, u'),$$

w którym występująca po prawej stronie funkcja $f(t, u, v)$ jest określona i ciągła w obszarze

$$D: \quad a < t, \quad u, v \text{ dowolne.}$$

Jeżeli jakaś całka $u(t)$ równania (1) przyjmuje dla ciągu wartości t_n spełniającego warunki

$$(2) \quad \begin{aligned} a < t_1 < t_2 < t_3 \dots \\ \lim_{n \rightarrow \infty} t_n = +\infty \end{aligned}$$

wartość równą zero, to znaczy

$$(3) \quad u(t_n) = 0$$

to, na ogół nawet dla bardzo specjalnych funkcji $f(t, u, v)$ (na przykład liniowych) nie musi ona przy $t \rightarrow \infty$ posiadać granicy. Jako przykład może służyć tu równanie

$$u'' = -u,$$

którego całka $u = \sin t$ zerująca się dla $t_n = \pi n$ przy $t \rightarrow \infty$ granicy nie posiada.

Jeżeli jednak wiemy, że miejsca zerowe całki $u(t)$ równania (1) zagęszczają się, to znaczy, że zachodzi również warunek

$$(4) \quad \lim_{n \rightarrow \infty} (t_{n+1} - t_n) = 0$$

wówczas dla dość szerokiej klasy funkcji $f(t, u, v)$ można stąd wywnioskować, że

$$(5) \quad \lim_{t \rightarrow \infty} u(t) = 0.$$

W nocie tej podamy klasę takich funkcji $f(t, u, v)$ i pokażemy, że dla funkcji spoza tej klasy warunki (2), (3) i (4) dla całek równania (1) nie pociągają za sobą na ogół warunku (5).

Zacznijemy od podania dwu lematów dotyczących nierówności różniczkowych rzędu drugiego.

Lemat 1. Jeżeli funkcja $u(t)$ klasy C^2 spełnia w przedziale domkniętym $[a, b]$ nierówność

$$(6) \quad |u''(t)| < K(1 + |u'(t)| + |u(t)|)$$

oraz warunki brzegowe

$$u(a) = 0, \quad u(b) = 0$$

wtedy

$$(7) \quad b - a \geq \min \left(\frac{1}{4K + 1}, \frac{1}{2K + 1} \max_{[a,b]} |u(t)| \right).$$

Dowód. Z twierdzenia Rolle'a wynika, że w pewnym punkcie c z przedziału (a, b) $u(c) = 0$. Mamy więc dla $a \leq t \leq b$

$$(8) \quad |u'(t)| = |u'(t) - u'(c)| \leq (b - a) \max_{[a,b]} |u''(t)|$$

oraz

$$|u(t)| = |u(t) - u(a)| \leq (b - a) \max_{[a,b]} |u'(t)|.$$

Z tych dwu nierówności otrzymujemy natychmiast, że

$$(9) \quad |u(t)| \leq (b - a) \max_{[a,b]} |u'(t)| \leq (b - a)^2 \max_{[a,b]} |u''(t)| \quad \text{dla } a \leq t \leq b.$$

Korzystając z oszacowań (8) i (9) i nierówności (6) otrzymujemy dla $a \leq t \leq b$

$$(10) \quad |u''(t)| \leq K + K \left((b - a) + (b - a)^2 \right) \max_{[a,b]} |u''(t)|.$$

Przypuśćmy teraz dla dowodu nie wprost, że nierówność (7) nie zachodzi. Mamy więc

$$(11) \quad (b - a) < 1, \quad 2K(b - a) < \frac{1}{2}, \quad \max_{[a,b]} |u(t)| > 2K(b - a)$$

a zatem z nierówności (10) dostajemy, że dla $a \leq t \leq b$

$$|u''(t)| \leq K + \frac{1}{2} \max_{[a,b]} |u''(t)|$$

czyli

$$\max_{[a,b]} |u''(t)| \leq 2K.$$

Z nierówności (9) otrzymujemy stąd natychmiast, że

$$|u(t)| \leq (b-a)^2 2K \quad \text{dla} \quad a \leq t \leq b,$$

co jest niemożliwe wobec pierwszej i trzeciej nierówności (11).

Lemat 2. Jeżeli funkcja $u(t)$ klasy C^2 spełnia w domkniętym przedziale $[a, b]$ nierówność

$$(12) \quad |u''(t)| \leq \varphi(u'(t)) + \psi_h(u(t), u'(t)), \quad h > 0$$

oraz warunki brzegowe

$$u(a) = 0, \quad u(b) = 0$$

przy czym $\varphi(u)$ i $\psi_h(u, v)$ są funkcjami ciągłymi dla dowolnych u, v a nadto

$$(13) \quad \psi_h(u, v) = 0 \quad \text{dla} \quad |v| < h$$

wtedy

$$(14) \quad b-a \geq \min \left(\frac{2h}{\max_{|v| \leq h} \varphi(v)}, \frac{1}{h} \max |u(t)| \right).$$

Dowód. Jeżeli funkcja $u(t) \equiv 0$ w przedziale $[a, b]$ wówczas nierówność (14) jest oczywiście prawdziwa. Jeżeli zaś $u(t) \not\equiv 0$ wówczas istnieje w przedziale otwartym (a, b) taki punkt c , w którym

$$u(c) = \max_{[a,b]} |u(t)| \quad \text{lub} \quad -u(c) = \max_{[a,b]} |u(t)|.$$

Ograniczmy się do pierwszego z tych przypadków i założymy dla dowodu nie wprost, że

$$(15) \quad \frac{1}{b-a} \max_{[a,b]} |u(t)| > h$$

oraz

$$(16) \quad (b-a) \max_{|v| \leq h} \varphi(v) < 2h.$$

Mamy wtedy oczywiście

$$u(c) = 0,$$

$$\frac{u(c) - u(a)}{c-a} > h,$$

$$\frac{u(c) - u(b)}{c-b} < -h.$$

Z nierówności tych oraz z ciągłości funkcji $u'(t)$ wynika istnienie takich liczb $a < \xi < c < \eta < b$, że

$$(17) \quad |u'(t)| < h \quad \text{dla} \quad \xi < x < \eta$$

oraz

$$u'(\xi) = h, \quad u'(\eta) = -h.$$

W przedziale (ξ, η) , jak to wynika z nierówności (12), (17) i założenia (13), spełniona jest nierówność

$$|u''(t)| \leq \varphi(u'(t))$$

a stąd i z (17) otrzymujemy, że

$$\max_{[\xi, \eta]} |u''(t)| \leq \max_{|v| \leq h} \varphi(v)$$

Na podstawie twierdzenia o przyrostach skończonych mamy zatem

$$2h = u'(\xi) - u'(\eta) \leq (\eta - \xi) \max_{[\xi, \eta]} |u''(t)| \leq (a - b) \max_{|v| \leq h} \varphi(v).$$

Otrzymana nierówność jest sprzeczna z nierównością (16) i kończy dowód lematu 2.

Udowodnimy teraz następujące twierdzenie.

Twierdzenie. Jeżeli $f(t, u, v)$ jest funkcją ciągłą w obszarze D i spełnia w nim jeden z dwu warunków

$$(18) \quad |f(t, u, v)| \leq K(1 + |u| + |v|)$$

lub

$$(19) \quad |f(t, u, v)| \leq \varphi(u) + \psi_n(u, v),$$

przy czym funkcje φ i ψ_n są ciągłe dla dowolnych u, v i spełniają warunek (13), wtedy każda całka $u(t)$ równania (1), dla której zachodzą warunki (2), (3) i (4) spełnia również warunek (5).

Dowód. Rozpatrywana całka $u(t)$ równania (1) spełnia na podstawie (18) i (19) jedną z dwu nierówności

$$|u''| \leq K(1 + |u'| + |u|)$$

$$|u''| \leq \varphi(u) + \psi_n(u, u')$$

a zatem na podstawie lematów 1 i 2 zastosowanych do przedziału $[t_n, t_{n+1}]$ otrzymujemy, że

$$t_{n+1} - t_n \geq \min \left(\frac{2h}{\max_{|v| \leq h} \varphi(v)}, \frac{1}{h} \max_{[t_n, t_{n+1}]} |u(t)| \right)$$

względnie

$$t_{n+1} - t_n \geq \min \left(\frac{1}{4K+1}, \frac{1}{2K+1} \max_{[t_n, t_{n+1}]} |u(t)| \right).$$

Ponieważ zaś na podstawie (4) $t_{n+1} - t_n \rightarrow 0$ więc z tych dwu ostatnich nierówności wynika, że

$$\max_{[t_n, t_{n+1}]} |u(t)| \rightarrow 0 \quad \text{przy} \quad n \rightarrow \infty$$

a zatem również

$$\sup_{t \geq t_N} |u(t)| = \sup_{n \geq N} \max_{[t_n, t_{n+1}]} |u(t)| \quad \text{przy} \quad N \rightarrow \infty$$

stąd zaś wynika, że

$$\lim_{t \rightarrow \infty} u(t) = 0$$

co kończy dowód twierdzenia.

Warto zauważyć, że jeżeli funkcja $f(t, u, v)$ wzrasta szybko wraz ze wzrostem t, u, v (szybciej niż na to pozwalają oszacowania (18) lub (19) wtedy twierdzenie nasze się nie utrzymuje. Podamy przykład.

Otóż funkcja $u = \sin e^t$ jest jak łatwo sprawdzić całką równania

$$(20) \quad u'' = -e^{2t}u + u'.$$

Funkcja $\sin e^t$ zeruje się w punktach

$$t_n = \log n\pi \quad n = 1, 2, \dots$$

przy czym oczywiście t_n oraz

$$t_{n+1} - t_n = \log \left(1 + \frac{1}{n}\right) \rightarrow 0$$

spełnione są więc związki (2) i (4) mimo to jednak

$$\limsup_{t \rightarrow \infty} \sin e^t = 1$$

i zbieżność (5) nie zachodzi.

Zauważmy, że bezwzględna wartość współczynnika przy u po prawej stronie równania (20), to jest funkcja e^{2t} , rośnie przy $t \rightarrow \infty$ nieograniczenie. Właśnie dzięki temu dla równania (20) teza naszego twierdzenia nie zachodzi.

Twierdzenie to daje się uogólnić na przypadek równania rzędu n -tego

$$(21) \quad u^{(n)} = f(t, u, u', \dots, u^{n-1})$$

przy założeniu, że prawa strona równania (21) spełnia warunek

$$(22) \quad |f(t, u_0, u, \dots, u_{n-1})| \leq K \left(1 + \sum_{i=0}^{n-1} |u_i|\right).$$

Dowód jest podobny do dowodu dla przypadku $n = 2$ i opiera się o twierdzenia [1] dotyczące nierówności różniczkowych rzędu n -tego podobne do lematu 1. Byłoby rzeczą interesującą podać oszacowania nieliniowe (analogiczne do (19)), które mogłyby zastąpić warunek (22).

BIBLIOGRAFIA

- [1] C. de la Vallée Poussin, *Sur l'équation différentielle du second ordre. Détermination d'une intégrale par deux valeurs assignées. Extension aux équations d'ordre n .* Journal de Mathématiques pures et appliquées. Tome 8 (1929), p. 136.

SUMMARY

On Convergence to Zero of Oscillating Integrals of an Ordinary Differential Equation of Second Order

The paper is concerned with the equation

$$(1) \quad u'' = f(t, u, u')$$

in which the function $f(t, u, v)$ appearing on the right side is defined and continuous in a region,

$$D: \quad a < t, \quad u, \quad v \quad \text{arbitrary}$$

and satisfies one of the two conditions

$$(18) \quad |f(t, u, v)| \leq K(1 + |u| + |v|), \quad K \text{ is constant}$$

or

$$(19) \quad |f(t, u, v)| \leq \varphi(v) + \psi_h(u, v).$$

We assume that the functions $\varphi(v)$ and $\psi_h(u, v)$ are continuous for arbitrary u, v and satisfy the condition

$$(13) \quad \psi_h(n, v) = 0 \quad \text{for} \quad |v| < h.$$

With these assumptions we prove that each integral $u(t)$ of the equation (1) satisfying the conditions

$$(3) \quad u(t_n) = 0$$

$$a < t_1 < t_2 < \dots$$

$$(2) \quad \lim_{n \rightarrow \infty} t_n = +\infty$$

$$(4) \quad \lim (t_{n+1} - t_n) = 0$$

satisfies also the condition

$$(5) \quad \lim_{t \rightarrow \infty} u(t) = 0.$$

СОДЕРЖАНИЕ

О сходимости к нулю осциллирующих интегралов обыкновенного дифференциального уравнения второго порядка

В нашей работе занимаемся уравнением:

$$(1) \quad u'' = f(t, u, u'),$$

в котором выступающая по правой стороне функция $f(t, u, v)$ является определенной и непрерывной в области

$$D: a < t, \quad u, v \text{ — произвольные}$$

и удовлетворяет одному из двух условий

$$(18) \quad |f(t, u, v)| \leq K(1 + |u| + |v|), \quad K \text{ — постоянная}$$

или

$$(19) \quad |f(t, u, v)| \leq \varphi(v) + \psi_h(u, v)$$

Полагаем, что функции $\varphi(v)$ и $\psi_h(u, v)$ являются непрерывными для произвольных u, v и удовлетворяют условию:

$$(13) \quad \psi_h(u, v) = 0 \quad \text{для} \quad |v| < h.$$

При этих положениях доказываем, что каждый интеграл $u(t)$ уравнения (1), удовлетворяющий условиям

$$(3) \quad u(t_n) = 0$$

$$(2) \quad a < t_1 < t_2 < t_3 \dots$$

$$\lim_{n \rightarrow \infty} t_n = +\infty$$

$$(4) \quad \lim_{n \rightarrow \infty} (t_{n+1} - t_n) = 0$$

удовлетворяет также условию:

$$(5) \quad \lim_{t \rightarrow \infty} u(t) = 0.$$